

Obama spreekt. De geheimen van een retorisch genie

Of Barack Obama president van de Verenigde Staten wordt, hangt van meer af dan alleen zijn retorische kwaliteiten. Maar zijn spreekvaardigheid is ongekend. Hoe heeft hij ervoor gezorgd dat welsprekendheid weer een factor van belang is in de politieke campagne? En hoe komt het dat we ons zijn toespraken zullen blijven herinneren?

Jaap de Jong

Met een toespraak van nog geen twintig minuten werd Obama van een anonieme afgevaardigde uit Illinois een internationale bekendheid. Op de Democratische Conventie in 2004 greep hij de kans om tot een nationaal publiek te spreken met beide handen aan. En in de zestig openingsseconden speelde hij een van zijn krachtigste troefkaarten effectief uit: zijn persoonlijke geschiedenis. Zijn vader was zwart, zijn moeder blank, hij uit Kenia, zij uit Kansas. Met grote streken zet hij de recente geschiedenis neer: de Depressie, Pearl Harbor, de Tweede Wereldoorlog, de naoorlogse economische ontwikkelingen. En met schilderachtige details: zijn vader als geitenherder, die woonde in een schuur met een dak van golfplaten, zijn grootvader die in Pattons leger door Europa marcheerde. Om tot de kern van zijn persoonlijke verhaal te komen, als voorbeeld van de oer-Amerikaanse mythe van het grijpen van je kansen: de successtory van schoenenpoetser tot miljonair:

I stand here today, grateful for the diversity of my heritage, aware that my parents' dreams live on in my precious daughters. I stand here knowing that my story is part of the larger American story, that I owe a debt to all of those who came before me, and that, in no other country on earth, is my story even possible.

Natuurlijk proberen alle politici hun levensverhaal in dienst te stellen van hun politieke agenda en is het in Amerika van groot belang om de eigen ervaringen weer te geven in het perspectief van de strijd tegen armoede en moeilijke omstandigheden, maar Obama is wel buitengewoon bedreven in het 'framen', zoals zo'n sturende manier van presenteren ook wel heet. En door het schrijven van zijn beide boeken *Dreams from My Father* (1995) en *The Audacity of Hope* (2006) heeft hij een schat aan bruikbare persoonlijke anekdotes voor handen.

Geheimen

Inmiddels zijn we sinds 2004 tientallen speeches van Obama verder (alle na te lezen en/of te beluisteren via www.obama.com). Hij heeft zich in een nu al klassieke rede, 'To a More Perfect Union', uitgesproken over ras en racisme in Amerika. Hij heeft op 24 juli met een toespraak in Berlijn, 'A World That Stands As One', enthousiasme teweeggebracht onder de 200.000 aanwezige Europeanen. En waar hij ook spreekt, weet hij jongeren actiever bij de politiek te betrekken. Menig cynisch journalist geeft aan verrast te zijn door zijn speeches en belijdt zo'n rede van Obama op de iPod met zich mee te dragen. De vraag dringt zich op wat de geheimen van Obama's retorische succes zijn.

Sinds Griekse retoren als Aristoteles en Isocrates is het geen geheim dat een spreker effectief kan zijn met drie overtuigingsmiddelen: zijn eigen geloofwaardigheid als persoon (zijn 'ethos'), zijn inspelen op angst, boosheid, hoop en andere emoties van het publiek ('pathos') en de logische helderheid van analyse en argumentatie in de boodschap ('logos'). Als we Obama's sterke strategieën via deze drieslag langsgaan, komen we tot enkele opvallende inzichten.

Geloofwaardigheid

Het levensverhaal van Obama draagt bij aan de geloofwaardigheid van zijn speeches. Hij hoort niet bij het establishment, komt niet uit een bevoorrechte familie, maar is door eigen verdienste omhooggeklommen. Hij heeft weliswaar een afwijkende naam (mensen verhaspelen het soms tot 'Alabama' of 'Yo Mama', en incidenteel wordt zijn naam ook weleens verward met die van Osama bin Laden), maar daar grapt hij vaak over in het begin van zijn speeches om het ijs te breken bij de blanke kiezers, die toch aan zijn huidskleur moeten wennen. Maar hij doet zijn best om niet uitgesproken zwart of wit te zijn in zijn denken en spreken. Hij spreekt de zwarten aan als één van hen, die de achterbuurten van Chicago – waar hij buurtwerker was – kent. De meeste blanken zien hem met zijn positieve toon en genuanceerde betogen niet als het soort radicale zwarte leider als Jesse Jackson en Obama's voormalige dominee Wright.

Voor beide partijen poogt hij zich in zijn speeches te presenteren als een bruggenbouwer, strevend naar "(...) a democracy where we can find the strength and grace to bridge divides and unite in common effort". Anders dan bij McCain kenmerken zijn presentaties zich niet door aanvallen op de tegenstander, maar door het presenteren van eigen, hoog-gestemd geformuleerde idealen en voorstellen voor "change", verandering. "McCain heeft het de hele tijd maar over mij. Maar het gaat in deze verkiezingen niet over mij. Of over hem. Het gaat over u. En over de toestand van het land", klinkt Obama's verweer in vele speeches en interviews. Als hij zich afzet, is het doorgaans tegen het politieke establishment in het algemeen – tegen de 'nay-sayers' en de spindoctors met hun negatieve filmpjes. Terwijl president Bush in de ogen van Obama iedereen verdeelde door zijn omstreden beleid vaak op een minimale meerderheid te baseren, zegt hij naar een brede basis voor zijn plannen te zoeken.

Welke woorden?

Woordwolk: hoe groter het woord, des te vaker het voorkomt in de speeches van Obama. Van McCain's speeches is eenzelfde analyse gemaakt. Woorden die Obama vaker noemt dan McCain zijn: hope, change, together, college, politics, moment, time, Washington en war. En woorden die McCain vaker noemt dan Obama zijn: freedom, values, peace, democracy, human, international, security en leader.

Emotioneren

Minstens even bijzonder zijn de manieren waarop hij zijn publiek probeert te emotioneren. Waar de speeches van McCain staccato klinken, vol haperingen en ongemakkelijke momenten, weet Obama een onmiskenbare muzikale kwaliteit te bereiken.

Hij is dol op stijlmiddelen die woorden en ideeën via klank of herhaling met elkaar verbinden, zoals alliteraties ("divisions and distractions and drama that passes for politics"), door woorden te herhalen ("to continue the long march of those who came before us, a march for a more just, more equal, more free, more caring and more prosperous America"), door beginnen van zinnen te herhalen ("What I am opposed to is a dumb war. What I am opposed to is a rash war. What I

am opposed to is the cynical attempt ...”), en door woorden te herhalen en er pesterig woordspelig op te variëren:

In Washington, they call this the Ownership Society, but what it really means is – you’re on your own. Out of work? Tough luck. No health care? The market will fix it. Born into poverty? Pull your-self up by your own boot-straps – even if you don’t have boots. You’re on your own. Well it’s time for them to own their failure.

Obama maakt zijn opsommingen vaak stevig door ze in drieën op te dienen (“divisions and distractions and drama”) en hij maakt ze ritmisch door ze paarsgewijs op te bouwen. Uit ‘To a More Perfect Union’:

The church contains in full the kindness and cruelty, the fierce intelligence and the shocking ignorance, the struggles and successes, the love and yes, the bitterness and bias [= bevooroordeeldheid] that make up the black experience in America.

Hij houdt de spanning erin met tegenstellingen (“They have not served a Red America or a Blue America – they have served the United States of America”; “A war based not on reason but on passion, not on principle but on politics”) en met tegenstellingen die maar in één woord verschillen (“Our destiny will not be written for us, but by us.”)

Herhalingen

Maar het meest typerend en meest besproken in zijn stijl zijn de refreinen, de korte herhaalde frasen (“Now is the time”, “Hope is ...”, “Change we need”), die onderwerpen met elkaar verbinden die tot dat moment losse elementen leken. Met “Yes we can” als herkenningmelodie verbindt hij de stichters van de VS, slaven en afschaffers van de slavernij, pioniers, vakbonden, suffragettes, het ruimteprogramma, Martin Luther King en arbeiders zonder voorrechten met kinderen in Texas en Californië. Met “Hope is ...” koppelt hij de tobbede armen, families van uitgezonden soldaten, de Amerikaanse revolutie en de Tweede Wereldoorlog aan mensenrechten. Door deze vorm nodigt hij je uit om zulke verschillende gebeurtenissen te zien in zijn hoopvolle perspectief en suggereert hij een bevrijdend inzicht in het chaotische bestaan, dat de getormenteerde kiezers op een poëtische manier emotioneert. Obama heeft hier ongetwijfeld geprofiteerd van de preekstijl van dominee Wright.

Hij spreekt de luisteraars vaak direct aan: hij gebruikt veel u en het inclusieve wij (‘u en ik, wij samen’). Ook maakt hij zijn woorden graag indringend door het belang van het moment te benadrukken. “The fierce urgency of now”, zegt hij Martin Luther King na. Hij draait de duimschroeven aan met formuleringen als “We meet at one of those defining moments – a moment when our nation is at war, our economy is in turmoil [= beroering], and the American promise has been threatened once more.” Hij vervolgt met “Now is the time to end this addiction [to oil]” en eindigt met “America, this is one of those moments ...”

Hij past nog veel meer emotionerende stijlmidelen toe, maar legt een opsomming daarvan wel zijn genie bloot? Het kan zelfs op een loze invuloefening lijken als al dat literaire vakmanschap niet gepaard zou gaan met een bijpassende inhoud. ‘Where is the beef?’, plegen Amerikanen dan te vragen. Waar zijn de argumenten en ideeën?

Diepgang

Natuurlijk zijn Obama's speeches geen uitgewerkte beleidsplannen. Maar voor verkiezingstoespraken zijn ze opvallend inhoudelijk. Obama heeft, net als Al Gore vroeger, eerder de neiging om te veel ideeën, feiten en beleidsdetails te presenteren dan te weinig. Zijn opleiding (Harvard magna cum laude) en intellectuele inslag, zijn werk in New York als schrijver van nieuwsbrieven over economische en politieke ontwikkelingen hebben hem een brede kennis gegeven van wetgeving en sociaal-economische kwesties. Uit zijn boeken en zijn website (de uitvoerigste van de presidentskandidaten wat betreft beleidsplannen) blijkt een brede visie en diepgravende kennis. Ook in zijn 'gemeentehuisspeeches', waarin burgers vragen kunnen stellen, blijkt hij zijn feiten paraat te hebben en gedetailleerde en genuanceerde argumenten te kunnen leveren.

Maar wat meer is, voor het eerst sinds 'I Have a Dream', de beroemde rede van Martin Luther King uit 1963, heeft hij met een speech de Amerikanen weer gedwongen mee te denken over het moeilijke onderwerp van ras en discriminatie. In zijn speech op 18 maart in Philadelphia heeft hij op zó'n chique manier afstand genomen van zijn radicale dominee Jeremiah Wright dat de potentieel gevaarlijke kwestie voor Obama in een winstpunt is veranderd. Hij deed dat in een toespraak die breed was en een diepgang had die in een speech van een presidentskandidaat lang niet was voorgekomen.

Zonder schoolmeesterachtig te zijn in zijn structuuraanduidingen ('Eerst zal ik onderwerp x behandelen, daarna y en daarna z'), weet hij zijn betogen helder te structureren. Dat doet hij in zijn speech voor de Democratische Conventie in 2008 impliciet, door woorden of frasen te herhalen ("Now it's the time to ..."), en met meer nadruk door vragen te stellen en te beantwoorden, zoals "What is that promise?", waarna de Amerikaanse belofte als rode draad door de hele speech wordt gevlochten. Ook kondigt hij een overzicht van beleidsvoornemens aan ("So let me spell out exactly what that change would mean if I am president").

Obambi valt aan

Obama werd verweten dat hij te hoog boven het concrete beleid zweefde met goed klinkende maar vage verhalen van hoop, en vooral dat hij zich onvoldoende verweerde tegen de aanvallen en insinuaties van McCain, de straatvechter. Obama zou te zacht zijn. Columniste Maureen Dowd noemde hem zelfs "Obambi". En inderdaad pakte hij zijn tegenstanders Hillary Clinton en John McCain liever in dan aan. Maar met zijn aanvaardingstoespraak voor de Democratische Conventie toonde Obama de aanval te kunnen openen. Niet ongeestig, en keihard. McCain doet net alsof hij buiten het kamp van de Republikeinen staat, en dus niet bij Bush hoort. Maar zo is het niet, aldus Obama:

John McCain has voted with George Bush ninety percent of the time. Senator McCain likes to talk about judgment, but really, what does it say about your judgment when you think George Bush has been right more than ninety percent of the time? I don't know about you, but I'm not ready to take a ten percent chance on change.

Hij zegt natuurlijk niet dat McCain oud is, maar noemt zo vaak hij kan zijn filosofie en ideeën oud en achterhaald:

We need a president who can face the threats of the future, not keep grasping at the ideas of the past.

Voorbij de bocht

We hebben misschien meer inzicht in zijn retorische strategieën gekregen en de balans die er is tussen ethos, pathos en logos, maar of daarmee zijn geheim is verklaard? Wellicht vallen zijn toespraken zo goed na een periode van acht jaar George W. Bush, die noch als spreker noch als leider het land veel genot heeft gebracht ("Eight is enough!" is een telkens terugkerende leus). Obama is sterk in het soort idealisme dat de Amerikanen zo weten te waarderen in hun presidenten. Niet geld, maar de Amerikaanse 'geest' maakt Amerika rijk: "that American promise that pushes us forward even when the path is uncertain; that binds us together in spite of our differences; that makes us fix our eye not on what is seen, but what is unseen, that better place around the bend [= die betere plaats voorbij de bocht]." En dan pas, op een laat moment in zijn speech, maar effectief, komt hij in zijn slot bij Martin Luther King, die precies 45 jaar eerder zijn beroemdste toespraak hield. En alle klankmiddelen en ritmefiguren grijpen ineen:

"We can-not walk alone", the preacher cried. "And as we walk, we must make the pledge that we shall always march ahead. We cannot turn back."

America, we cannot turn back. Not with so much work to be done. Not with so many children to educate, and so many veterans to care for. Not with an economy to fix and cities to rebuild and farms to save. Not with so many families to protect and so many lives to mend. America, we cannot turn back. We cannot walk alone. At this moment, in this election, we must pledge once more to march into the future. Let us keep that promise – that American promise – and in the words of Scripture hold firmly, without wavering, to the hope that we confess.

Muzikale ervaring

Maar zijn echte geheim? Hij leest weinig voor of eigenlijk: zijn techniek met de autocue, waar hij hard op heeft geoefend, is zó goed dat het lijkt alsof hij alles uit zijn hoofd doet, terwijl McCain zichtbaar met zijn papier worstelt. Is het het wonderlijke contact dat hij zelfs in de grootste stadions heeft met zijn publiek? Velen zeggen zich binnen enkele alinea's persoonlijk aangesproken en betrokken te voelen. Zijn boodschap is positief en ongebruikelijk vaak (maar niet altijd, zoals we hebben gezien) pleit die niet tégen andere politici, maar vóór eigen plannen. Natuurlijk heeft hij speechschrijvers: David Axelrod (campagneleider en adviseur) en David Plouffe (verkiezingsadviseur). Maar hij schrijft – anders dan zijn voorgangers – zijn belangrijkste speeches zelf. Hij kent zijn partituur van binnen en buiten. Is dan zijn muzikaliteit als spreker zijn geheim? Hij voelt zijn tekst zó aan dat hij met een lenige bariton en uitstekende timing meeslepende muziek maakt. Hij geeft de inhoudelijke eenheden, de subtiele nevenschikkingen en onderschikkingen, de kleine en grote contrasten een precies passende melodie mee. "Enough!", klinkt het als een paukenslag en verder golft de tekst. Obama spreekt. Een doorleefde toespraak met grote thema's en memorabele details. Een speech als een belevenis, een muzikale ervaring. Een ...

Toch droogt niets zo snel als tranen, zoals de Romeinse retoricus Quintilianus al schreef. De wereld was nog niet bekomen van Obama's aanvaardingsspeech of dankzij een sterk staaltje van Republikeins communicatiemanagement diende zich de volgende mediagebeurtenis alweer aan. Daar was de presentatie van de Republikeinse kandidaat voor het vicepresidentschap, Sarah Palin. En de hele pers dook op deze nieuweling uit Alaska.